

POSOF'TA GİYİM KUŞAM

 Emine BALCI

Giyim kuşam, maddî kültürün bir bölümünü teşkil eder. Bunların bir kısmı bütün insanlar tarafından ortak kullanılsa da bazıları da yöreden yöreye farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılık bazen eşyanın şeklinde bazen de sadece isimlendirmede görülmektedir. Biz, yakın zamana kadar Posof, Ahıska, Ardahan, Şavşat ve Artvinliler tarafından ortak isimlendirme ile kullanılan giyim kuşam konusunu işleyeceğiz. Burada işaret ettiğimiz giyim kuşamla ilgili sözlerin çoğu, bu sahada ilk önemli eseri hazırlamış olan Reşat Ekrem Koçu'nun eserinde yoktur.¹ Bazıları ise merhum Prof. Kırzioğlu'nun bir makalesinde geçmektedir.²

Ahıska ve Posof yöresi, tarihi Dede Korkut coğrafyasında yer almaktadır. Bu sebeptendir ki buralarda Türklük tarihi çok eskilere gitmektedir. Ardahan, Hanak, Şavşat ve Artvin de bu cümledir. Buralarda eskiden beri kullanılan giyim kuşam çeşitleri, kültürün diğer alanlarındaki gelişmelere paralel olarak değişmeye yüz tutmuş hatta bazıları kaybolmuştur.

Biz giyim kuşam çeşitlerini çocuk, kadın ve erkeklere göre tasnif ederek bazı açıklamalar yapacağız. Tabii ki konuyla ilgili isimleri ihtiva eden küçük bir sözlük sunacağız. Gözlemlerimizin yanında konuyla ilgili birçok kişiyle de konuştuk, bilgi aldık.

Çocuk

Posof-Ahıska bölgesinde mahallî çocuk kıyafetleri cinsiyete göre çok değişiklik göstermez, hatta çoğu zaman aynı kıyafetler giydirilirdi. Bununla birlikte renk ve desenleri farklı bazı örnekler de vardı. Erkek çocuk kıyafetlerinde en çok kullanılan renkler siyah, lacivert ve koyu

Posof'ta bir kurban kesimi.

yeşildi. Kıyafetler genelde dize kadar uzun olup göğüs kısmında büzgüler, arkasında ise düğmeler olurdu. Bu kıyafetlere *arxalux* veya *zubun* adı verilirdi. Elbiselelerin altına kız çocukları *tuman*, erkek çocukları da *don* giyerlerdi.

Erkek

Eskiden yörede çok koyun beslenir ve koyunun etinden sütünden ve yününden faydalanırdı. Yünden halı, kilim, keçe ve çeşitli giyecekler hazırlanırdı. Birçok evde tezgâhlar vardı; bu tezgâhlarda *şal* adı verilen kumaş dokunurdu. Bir zamanlar neredeyse her kadın şal dokumayı bilirdi. Erkek kıyafetinin en önemli unsuru bu *şal*'di. Zira bu kalın yün kumaş burada dokunur ve buranın terzileri tarafından erkekler için ceket pantolon (*çeket*, *pantur*) dikilirdi. Bu dokumalar için önce yünler hazırlanırdı. Yünler, yün tarağıyla taranır ve inceltilir; elde edilen ipler daha sonra eğirilir ve dokumak üzere tezgâha gelirdi. Böylece şal ismi verilen kalın kumaşlar elde edilirdi. Tezgâhta kumaş dokumak zahmetli bir işti. Pantolonlar dar olmaz üstelik arka kısımlarında da büzgüler bulunurdu. Erkekler gecelik olarak ise beyaz patiskadan dikilen don-kömlek adı verilen iki parça halindeki iç kıyafetleri giyerlerdi.

¹ Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1967.

² Karşlı M. Kuzu (M. Fahrettin Kırzioğlu), *Kars'ta Yerli Halk Kılık-ları*, Türk Folklor Araştırmaları, S. 181, İstanbul, 1964.

Kadın

Geleneksel kadın kıyafetleri birçok parçadan oluşurdu. Kadınlar genellikle kollu *kaftan* denilen uzun elbise giyerlerdi. Bu elbiseler etekleri dört, üst kısımları üç olmak üzere toplam yedi metrelik kumaştan dikilirdi. Hanımların elbiseleri *apurkaltı* ve *kırmalı* olmak üzere iki çeşitti. *Apurkalar* yani pileler, 20 cm olurdu; *apurkaltı* elbiseleri genellikle gençler giyerdi, yaşlılar ise *kırmalı* elbise giymeyi tercih ederdi. Bu elbiselerin içine *rukba* ismi verilen beyaz renkte, beli lastikli astar giyilirdi. Kaftanların göğüs kısmı büzgülü olup bu büzgülerin üzerinde bir sıra dikiş olurdu; böylece elbise çok bol olmazdı. Elbiselerin üzerine *peştamal* adı verilen kumaş bağlanırdı. Bu kumaşın önü pileli olup belden bağlamak için bir de kuşağı vardı. *Peştamalların* koyu renkte olması kullanım açısından önemliydi. Çünkü kadınlar genellikle odundan meyvaya kadar türlü çeşit şeyleri, torba hâline getirdikleri peştamallarına koyarak taşırlardı.

Giyim kuşamın en belirgin unsurlarından biri de gümüş kemerdi. Zira kemer, kadın kıyafetinin ayrılmaz bir parçasıydı. Bilhassa evli hanımlar, gelinler, günlük hayatlarında bellerine gümüş kemer takarlardı.

Kadınların başörtüsü genellikle beyaz bir *tülbenttir*. Buna *silgi* veya *leçek* de denirdi. Yaşı biraz daha büyük olan kadınlar, beyaz tülbentin altına *katxa* adı verilen *fes* takarlardı. Bu feslerin ön cephesi *pipanur* denilen pullarla süslenirdi. *Leçeğin* üzerine kalın ve renkli desenli bir kumaştan ibaret *tavşallar* örtülürdü. *Tavşal*, genellikle sade olduğu gibi, kumaşı biraz ince ve kenarları *ponçak* denilen saçaklarla süslenmiş olanları da vardı. Kadınlar, köyden başka bir yere gidecekleri zaman yüzlerini örtmek için *yüzlük/yaşmak* adındaki örtüleri kullanırlardı. Bu örtüler tavşalın üzerinden bağlanırdı. Köyden çıkana kadar yüzleri kapalı olurdu, köyden çıkınca gidecekleri yere kadar örtüyü başlarının üzerine kaldırırlardı. Yüzlüklerin üzerine ise *ehram/irham* adı verilen beyaz örtüler örtülürdü. *İrhamlar* ince eğirilmiş

yün ipten dokunurdu. *İrham* dokumak zor ve zahmetli bir iş olduğundan belli kişiler tarafından dokunurdu. Ayrıca evli hanımlar, boyunlarına *macar* denilen ve en az üç altından meydana gelen bir dizi *altın* takmayı ihmal etmezlerdi. Altınların arasında siyah kehribar Oltu taşından yapılmış ve *şöve* adı verilen siyah boncuklar yer alırdı.

Çoraplar elde dokunurdu ve herkes bu elde dokunmuş olan çoraplardan giyerdi. Hanımlar gecelik olarak kömlek adı verilen bir iç kıyafeti giyerlerdi bu kıyafetin kumaşı beyaz renkte olup genellikle üzerinde küçük çiçek desenleri bulunurdu.

SÖZLÜK

Arxalux (arkalık): Genellikle göğüs kısımları büzgülü, dize kadar inen siyah çocuk elbisesi.

Atkı: Tavşaldan daha kalın olan koyu renkli kadın başörtüsü.

Cızlavat (gıslaved): Siyah, içi miflon kaplı lastik ayakkabı.

Çit: Kadınların leçek adı verilen beyaz örtülerinin üzerine alından bant şeklinde bağladıkları örtü.

Dizlik: Kadınların elbise altına giydikleri içlik.

Don: Erkek çocukların elbise altına giydikleri dar paçalı giysi.

Fusdan (fistan): Kolları omuzdan kabarık ve göğüs kısımları büzgülü olup eteğin üzerine giyilen uzun kollu kadın giysisi.

Kabalak: Erkeklerin başa örttüğü, uçları atkı gibi

yanlara sarkıtılan, boyuna veya başa sarılan ince yün dokuma atkılı başlık.

Kaftan: Vücutu kol ve omuzdan diz altına kadar bürüyen kadın kıyafeti.

Katxa (kofi): Kadınların başörtüsü altına koydukları süslü başlık.

Kayış: Erkeklerin bele bağladıkları deri kemer.

Kırma: Elbise üzerindeki büzgü olup genellikle erkeklerin pantolonlarının arka kısımlarında çocuk ve bayan elbiselerinin göğüs kısmında kullanılırdı.

Kurşax (kuşak): Eğirilip boyanan renkli iplerden tezgâhta dokunan kare şeklindeki desenli bir kumaş olup üçgen şeklinde katlanarak elbisenin üzerinden bele bağlanan iki ucu püsküllü bel bağı.

Lastik (Trabzon lastiği kara lastik): Astarı olmayan basit lastik ayakkabı.

Leçek, dölbend (tülbent): Beyaz mermerşahiden (marmaş) kare şeklinde kesilmiş kadın başörtüsü.

Mes: Gıslaved veya ayakkabı altına giyilen ve ince deriden yapılmış ayakkabı.

Pek: Kadınların iş yaparken başlarına gelişigüzel bağladıkları küçük ebatlı yazma.

Peştamal: Kadınların elbise üzerine belden aşağı bağladıkları koyu renkli bir çeşit önlük.

Pipanur: Kadınların başlarına taktıkları katxa üzerindeki pul.

Ponçak: Kadın başörtüsü tavşalın etrafına yaptıkları saçak.

Poşa lastiği: Bir çeşit gri lastikten yapılmış tabanı çakmalı ayakkabı.

Rukba: Kadınların elbise içine giydikleri genellikle beyaz renkli astar.

Silgi: Kadınların başa örttüikleri etrafti işlemeli tülbent.

Şal: Evlerdeki tezgâhlarda dokunup erkeklerin elbise yaptıkları kaba kumaş.

Tavşal: Daha ziyade orta yaşın üzerindeki kadınların kullandığı kalın kumaştan yapılmış başörtüsü.

Tuman: Kadın ve kızların elbise altına giydikleri iç giysi.

Tango: Kadınların giydiği apurkası veya kırması olmayan boyu dize kadar kısa elbise.

Yüzlük: Keçilerden elde edilen tiftikten dokunan ve kışın giyilen erkek başörtüsü. Kadın yaşmaklarına da yüzlük denilirdi.

Yazma: İnce ve rengârenk bir çeşit tülbent.

Yelek: Kadın kıyafetin üzerine, erkeklerde ceket altına giyilen kolsuz giysi.

Zubun: Çocukların giymesi için dikilen omuz kısımları boncuklarla süslenen yelek.

